

N:o 113.

Af herr **E. JONSSON** i Freluga, om skrifvelse till Kungl.
Maj:t angående ökad statsbidrag till folkskoleväsendet.

Att folkskoleundervisningen gått framåt erkännes. Men att mycket i stora delar af landsbygden återstår att reformera och förbättra mot målet af ett något så när fullgodt underlag för allmän medborgerlig bildning måste ock erkännas. Det öfverstigliga hindret för att nå detta mål är kostnadsfrågan. Då skoldistriktet skola utan bidrag af staten bekosta och underhålla folkskolebyggnader med hvad därtill hörer, kommunala och kyrkliga utgifter till fattigvård, vägs katt, prästerskapets aflöning m. m. blifver skattebördan så tryckande, att den befordrar befolkningens aftagande på landsbygden genom tillströmning till städer och industricentra samt emigration, hvarigenom skattebördan för de kvarboende blifver ännu mera tryckande.

Vid en öfverblick af de statistiska uppgifterna beträffande kommunernas finanser måste man komma till den slutsats, att den verkar hämmande på landsbygdens utveckling, då de kommunala utskylderna äro så höga, att det verkar afskräckande att bofästa sig därstädes.

Följden blifver i fråga om folkskoleväsendet, att blott half undervisning af den i lag stadgade måste gifvas i otidsenliga och hälsofarliga lokaler.

Enligt de statistiska uppgifter om folkskolorna för år 1904, hvilka äro de senast utgifna, så fanns i riket 5,614 folkskolor, hvaraf 5,130 fasta och 484 flyttande, 2,144 mindre folkskolor, hvaraf 1,376 fasta och 768 flyttande, samt 5,775 småskolor, hvaraf 4,712 fasta och 1,063 flyttande.

Hela antalet folk- och småskolor uppgick sålunda år 1904 till 13,533, hvaraf icke mindre än 2,315 voro flyttande.

Vid fördelning efter deras belägenhet å landsbygden och i städerna finner man att å landsbygden funnos 12,386 och i städerna 1,147 folk- och småskolor.

Att hela antalet i folkskolor, mindre folkskolor och småskolor under året 1904 undervisade barn både inom och utom den egentliga skolåldern utgjorde å landsbygden 526,137 i fasta skolor och icke mindre än 102,385 i flyttande skolor.

Men icke nog härmed utan därtill kommer, att det i en betydande del fasta skolor förekommer blott halftidsläsning med lägre skoltyper.

Af förenämnda statistiska berättelse finner man, att littera A-skolan, den högsta af i normalplanen för folkskolorna betecknade bokstafstyp, som har fyra årsklasser och samtidigt särskild lärare eller lärarinna för hvarje klass, förekommer hufvudsakligast i de större städerna, där folkskoleväsendet nått en högre utveckling, men äfven på en del ställen å landsbygden, där samhällen uppstått.

Den näst följande formen för undervisningens anordning, som normalplanen upptar, littera B-skolan, består äfven af fyra årsklasser sammanlagda till två afdelningar, hvardera afdelningen omfattande två årsklasser och undervisad af särskild lärare eller lärarinna.

Detta slag af skolor kan äfven anordnas så, att hvardera afdelningens klasser undervisas på skilda tider, littera B-2. Med denna anordning vinnes visserligen den fördelen, att hvarje klass undervisas för sig, hvaremot en mycket stor olägenhet ligger däri, att hvarje barn erhåller undervisning endast hälften af den bestämda tiden.

Den egentliga skolan med skild tids undervisning är dock littera C-skolan, som likasom littera B-skolan består af två afdelningar med hvardera afdelningen omfattande två årsklasser, men under det att i littera B-skolan hvarje afdelning har sin lärare undervisas här båda afdelningarna af samma lärare, och undervisningen meddelas i stället på skilda tider. Hvarje lärare undervisar således alltid två klasser samtidigt och hvarje barn erhåller undervisning endast hälften af den bestämda tiden.

Såväl B-2-skolan som littera C-skolan böra enligt normalplanen förekomma endast där lokala förhållanden eller medellöshet hindra inrättandet af fast folkskola med en undervisningstid af åtta kalendermånader för hvarje skolbarn, men i anledning af de tryckande kommunala skattebördorna måste dessa skoltyper i mycket stor utsträckning användas.

Littera E-skolan, som jämte littera C-skolan är den vanligaste skolformen (se anförda berättelse), består af fyra klasser samtidigt undervisade af samma lärare eller lärarinna.

Littera F-skolan omfattar både småskole- och folkskoleafdelningen undervisade af samma lärare eller lärarinna, men enligt 1900 års normalplan skall undervisningen ske på skilda tider.

Littera G-skolan betecknar en folkskola med fyra årsklasser samtidigt undervisade af samma lärare eller lärarinna och flyttande på två stationer.

Af förenämnda statistiska berättelse framgår tydligt, att de lägre skoltyperna förekomma å landsbygden i en allt för stor utsträckning. Däri säges bland annat, att antalet folkskolor år 1904 utgjorde 5,614, hvaraf en »mycket stor del af de fasta folkskolorna dock ej kunde hänföras till hvad man menar med en normal folkskola, d. v. s. sådan skola, där hvarje barn erhåller undervisning åtta månader af året».

I en mängd af dem undervisas nämligen de olika klasserna eller afdelningarna på skilda tider. Man plägar kalla en sådan anordning af undervisningen afdelningsläsning. Då hvarje i sådan skola intaget barn i allmänhet får deltaga i undervisningen endast hälften af den för barnen i folkskolan föreskrifna undervisningstiden af åtta månader, blifver i sådan skola effekten af den hvarje barn meddelade undervisningen ej stort bättre än den effekt, som vinnes i skolor flyttande på två stationer.

Denna undervisning på skilda tider är anordnad på en mängd olika sätt, men kan dock anföras två hufvudgrupper. Den ena hufvudgruppen omfattar sådana skolor, som hafva undervisningen anordnad på det sätt att hvardera af skolans afdelningar undervisas under en längre tidsföljd, hvaremot den andra hufvudgruppen har undervisningen anordnad så, att tidsperioderna, då hvardera afdelningen undervisas, hafva gjorts kortare. Man kallar det första slaget af anordning för periodläsning. Denna ordnas antingen så, att den ena afdelningen undervisas under höstterminen, och den andra afdelningen under vårterminen, eller, om man vill göra de olika perioderna lika stora, så att den ena afdelningen undervisas i början af höstterminen och i slutet af vårterminen, samt den andra afdelningen i slutet af höstterminen och början af vårterminen, eller ock så, att hvarje afdelning undervisas två månader i följd, eller hvarannan månad o. s. v.

Äfven finnes enligt samma berättelse en »mängd» skolor med kombinerad undervisning, d. v. s. med undervisningen ordnad så, att den under en tidsperiod af läsåret meddelas samtidigt, under en annan period på

skilda tider. I detta fall har en skolas hänförande till den ena eller andra gruppen, berott på längden af den tidsperiod, under hvilken ettdera slaget af undervisningen ägt rum.

Det andra slaget utaf skola med skild tids undervisning, består af sådana, där tidsperioderna, under hvilka hvarje afdelning undervisas, äro kortare, och är den vanligaste formen för dylika skolor sådan, att undervisningen för de olika afdelningarna äger rum hvarannan dag, s. k. hvarannandagsläsning. Dit hafva äfven räknats sådana skolor, där de olika afdelningarna undervisats hvarannan vecka.

Gifvet är, att vid flyttande skolor, särskildt flyttande folkskolor, undervisningen skall blifva synnerligen svag, i det att vid de på två stationer flyttande skolorna hvarje barn i allmänhet erhåller undervisning under hälften och de på tre stationer flyttande under en tredjedel af den i folkskolestadgan bestämda undervisningstiden, hvartill kommer, att flera af de på två stationer flyttande folkskolorna äro delade på afdelningar med undervisning endast hvarannan dag, hvarigenom resultatet blifver ännu sämre.

Af de flyttande folkskolorna befunnos en i stad och de öfriga å landsbygden. Och om man fördelar littera A-skolorna och littera B-skolorna på landsbygden och i städer, så finner man, att af de år 1904 befintliga 614 A-skolorna 451 (73,8 %) voro belägna i städerna och blott 161 (26,2 %) å landsbygden, samt att utaf de 517 B-skolorna 21 (4,1 %) funnos i städer och 496 (95,9 %) å landsbygden.

De mindre folkskolornas antal uppgick år 1904 till 2,144, hvaraf 1,376 (64,2 %) fasta och 768 (35,8 %) flyttande.

Af de 768 flyttande mindre folkskolorna läste också största delen eller 639 (83,7 %) på två stationer, hvaremot undervisningen vid 125 (16,3 %) meddelade på tre, och vid 4 på fyra stationer.

Antalet småskolor år 1904 voro 5,775. Af dessa 5,775 skolor voro 4,712 (81,6 %) fasta och 1,036 (18,3 %) flyttande.

Hela antalet fasta småskolor, där undervisningen meddelades på skilda tider uppgick till 862 eller 18,3 % af hela antalet dylika skolor. Största delen eller 947 småskolor flyttade på två stationer, 101 skolor flyttade på tre och 15 på fyra stationer.

Som redan nämnts är den undervisning, som äger rum på skilda tider, anordnad på hufvudsakligen två olika sätt, nämligen antingen såsom periodläsning, då undervisningen med hvarje afdelning fortgår under en längre tidsföljd eller såsom hvarannandagsläsning. Men denna under-

visning kan äfven vara ordnad med läsning hvarannan vecka för hvardera afdelningen.

Såsom af tabellerna 3, 5 och 6 i anförda berättelse framgår, uppgick hela antalet skolor med skild tids undervisning år 1904 till 4,596, hvaraf 2,521 fasta och 17 flyttande folkskolor, 1,109 fasta och 76 flyttande mindre folkskolor, samt 862 fasta och 11 flyttande småskolor. Häraf skulle sålunda följa att med 2,104 skolor s. k. periodläsning ägt rum.

Af förestående, som är taget ur statistisk berättelse om folkskolorna för år 1904 (de senast utgifna), så finner man hvilket stort antal dels flyttande skolor och dels skolor med periodläsning och hvarannandagsläsning ännu förefinnas å landsbygden och hvarigenom ett mycket stort antal barn få blott halftidsläsning, d. v. s. hälften af de föreskrifna åtta månaderna och en del ännu mindre.

Men det är icke nog med denna stora oegentlighet i fråga om folkskoleväsendet. De, hvilka hafva kännedom om förhållandena i öfrigt å de glest befolkade landsdelarna, hvilka också vanligtvis bebos af till större delen i ekonomiskt afseende mindre lyckligt lottade innebyggare, veta, hvilka stora svårigheter och faror, som förekomma genom det mycket stora antal dåliga och hälsofarliga skollokaler, som å landsbygden förefinnes. De dåligt och mindre väl klädda barnen måste höst-, vinter- och vartider traska långa och dåliga vägar i regn, snö och köld, och sedan under skoltimmarna sitta i dåliga, dragiga och i öfrigt hälsofarliga lokaler, hvarigenom mången gång grund lägges till vare sig ett förtidigt lefnads slut eller en lifslång sjuklighet, och då den i ekonomiskt afseende svagare befolkningens hela lifstids väl eller ve är ytterst beroende af deras arbetskraft, och denna riskeras att förloras eller försvagas i kalla och i öfrigt hälsofarliga skollokaler, så förstår man hvad som är den största orsaken till den afvoghet mot folkskoleväsendet, som bedröfligt nog förefinnes å en del orter å landsbygden.

Då folkskoleundervisningen särskildt för den i ekonomiskt afseende mindre väl situerade befolkningen är första och oeftergifligaste villkoret för en såvidt möjligt allmän bildning, så kommer man osökt till den frågan: hvar är orsaken? och hvar finna botemedlen?

Orsakerna finner man, om man dels äger kännedom om förhållandet å stora delar af landsbygden och dels tager del af de årligen utgifna statistiska uppgifterna öfver landskommunernas utgifter till folkskoleväsendet, fattigvård och sjukvård, vägskatt, prästerskapets aflöning, byggnad och underhåll af kyrka, med hvad därtill hörer, byggnad och underhåll af

tingshus, hvartill å glest befolkade landsdelar bör läggas underhåll af långa enskilda by- och utfartsvägar, hvilket sammanlagdt utgör så tryckande skattebördor, att det är dem omöjligt att kunna på ett tillfredsställande sätt ordna folkskoleundervisningen. Ty, om ansatser i sådant afseende skulle göras, skulle på många orter följden blifva, att en del af de skattdragande, hvilka befinna sig i en sådan ställning, att utgifterna därför skulle komma att särskildt tungt drabba, så vare sig emigrera eller flytta de till städer eller industricentra, hvarigenom förhållandet för de kvarboende skulle blifva ytterligare försvåradt. De måste därför finna sig i den mycket ofullkomliga folkskoleundervisningen med period- och hvarannandagsläsning, med flyttande skolor, i på allt för långt afstånd ifrån belägna, kalla och i öfrigt dåliga för barn och lärarepersonalen hälsofarliga skollokalor, samt otidsenlig och bristfällig material.

Men äro orsakerna till det mycket bristfälliga och ofullkomliga skick, hvari folkskoleväsendet å stora delar af landsbygden befinner sig synnerligen lätt funna, så är botemedlet så mycket svårare om icke att finna, så att få detsamma på verksamt sätt genomfördt.

Krafvet på en lindring i de kommunala skattebördorna på landet har i Riksdagen upprepade gånger och under olika former och förslag framförts, och framföres fortfarande.

Under bland andra åren 1899, 1904, 1905, 1906 och 1907 hafva vid Riksdagen motioner framkommit, angående förslag och skrivelser (för vidlyftigt att här redogöra) rörande lindring i de kommunala skattebördorna, tagna och skärskådade från olika sidor och synpunkter, men i ett gemensamt syftemål, nämligen lindring.

Af dessa har grefve Hugo Wachtmeister uti en i riksdagens Första Kammare år 1907 väckt motion hemställt, att Riksdagen måtte i skriftelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning efter hvilka beräkningsgrunder och i hvilken omfattning direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må utöfver de nu utgående till kommuner, hvilka äro af kostnader för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, meddelas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill denna utredning kunde föranleda.

I denna beaktansvärda motion säges bland annat, att »efter en om än så flyktig granskning af de statistiska uppgifterna, beträffande kommunernas finanser, framställer sig osökt den frågan, huruvida ej de kommunala skattebördorna och deras ojämna fördelning kanske mer än något annat verkar hämmande på vår landsbygds utveckling.

Jämnsides med allmänna klagomål öfver befolkningens aftagande på landsbygden, öfver tillströmningen till städerna och öfver emigrationen, tolereras förhållanden, som snart sagdt omöjliggöra, att personer med aldrig så liten förmögenhet eller företagsamhetslust inflytta till kanske största delen af landskommunerna.

Under gångna tider förekom ej sällan en sådan inflyttning, föranledd af önskan att lefva billigt. Numera är något dylikt — om man frånser de städerna närmast omgifvande kommunerna — ytterligt sällsynt. Ty i de flesta landskommuner är beskattningen mångfaldigt högre än i städerna, utan att deras invånare komma i åtnjutande af tillnärmelsevis samma fördelar och bekvämligheter som städerna.

Ja, i de mera aflägsna socknarna och öfverallt, där ingen nämnvärd industri eller beskattningsbar inkomst äro till finnandes, äro de kommunala utskylderna så uppdrifna, att det är nära omöjligt för kapitalet och den mindre industrien att slå rot, då de redan från början kväfvast af beskattningen.

Utvecklingsmöjligheten för sådana kommuner — och de äro blott allt för talrika — är sålunda så godt som ingen.

Med nämnda fordringar på skolhusbyggnader, fattigvårdsväsendets ordnande m. m. ökas skatterna, utan ökning af skatteföremålen. År ifrån år försiggår utflyttning af de lifskraftigaste elementen, utan att någon som helst motsvarande inflyttning äger rum.

Och borde det så mycket mer vara statens skyldighet att gripa in, som skolundervisningen måste anses vara ett statsintresse, om än delvis anförtrodt åt kommunernas omvårdnad.

Det svenska folkskoleväsendet nämnes bland de främsta i världen och i denna mening styrkas de turister, hvilka besöka våra mönsteranstalter i de stora städerna.

Männe samma uppfattning skulle göra sig gällande, om de besökte flertalet skolor i de fattigare landsdelarna, eller om de visste, att endast 49 % af Sveriges skolor meddela det föreskrifna kunskapsmättet, d. v. s. att i 51 % af samtliga skolor s. k. halftidsläsning förekommer.

Man må hafva hvilken uppfattning som helst om denna halftidsläsning (till halftidsläsning hänför jag systemet med flyttande skolor) — i de nordligaste delarna af landet är den ju nödvändig — man måste dock fråga sig, om det ligger rättvisa däri, att under någorlunda så när likartade naturförhållanden svenska barn socialt och ekonomisk jämnställda

skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika kommuner.» (Detta ur den anförda motionen.)

Men sedan motionären på ett så behjärtansvärdt och tydligt sätt framhållit nödvändigheten och befogenheten af statens kraftigare medverkan till folkskoleundervisningens förbättrande och fullkomnande till en såvidt möjlig likhet för alla, så slutar han sin motion med ett så stympadt förslag som att blott en del kommuner, hvilka äro af kostnaderna för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, skulle erhålla statsbidrag utöfver de nu utgående.

Oegentligheten i ett sådant förslag är lätt påvisbar: om till exempel ett skoldistrikt har ordnat sitt skolväsende så i fråga om lärare som lärotider och lokaler på ett tillfredsställande sätt, och kommunalskatten därför eller ock för andra orsaker skulle blifva hög, kunde man tänka sig att skoldistriktet för att komma i åtnjutande af ytterligare statsbidrag för skolväsendet beslutade kostnader, som kunnat undvaras, men skulle det oaktadt erhålla statsbidrag, hvaremot i ett annat skoldistrikt af orsaker, hvaröfver icke vare sig lärare, barn eller barnens föräldrar kunna råda, — ty sådant förekommer ofta på grund af den nu gällande femtusengradiga kommunala röstskalan, då de som sitta inne med de höga fyrktalen och såmedelst bestämmanderätten, vanligtvis hafva sina egna barn vare sig i enskilda eller i högre skolor och i regeln icke visa något synnerligt intresse för folkskoleundervisningen — följderna blefve allt för få lärare och alltför vidt spridda och dåliga, ja hälsofarliga lokaler.

Kan man icke under sådana förhållanden — och de äro alltför många — med fullt fog fråga, om det ligger rättvisa däri, att under i öfrigt något så när likartade förhållanden svenska barn, socialt jämnställda, skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika skoldistrikt.

Rätta botemedlet synes mig därför vara, att staten till alla byggnader och underhåll af lärarebostäder och skollokaler med inventarier och skolmateriel, m. m., anskaffning och underhåll af skolplatser, bidrager med två tredjedelar af därför erforderliga kostnader för folkskolor, mindre folkskolor och småskolor samt fortsättnings- och slöjdskolor.

Ty endast därigenom, att staten verksamt bidrager till dessa kostnader, kan den äga rätt att utöfva den nödvändiga kontrollen öfver folkskoleundervisningen med därtill hörande lokaler, inventarier och materiel.

Att folkskolorna förses med skickliga lärare eller lärarinnor, god och tidsenlig materiel samt tjänliga lokaler i tillräckligt antal och att kontroll

däröfver öfvas, är ett oefftergiftigt villkor för folkskoleväsendets och folkets utveckling i intellektuellt och materiellt hänseende, och detta synes endast kunna ske därigenom, att staten verksamt bidrager till kostnaderna. Och då kommunerna äfven måste deltaga i kostnaderna, torde man icke behöfva befara, att anspråken blifva större än hvad nödigt vore.

På grund af hvad sålunda anförts, tillåter jag mig vördsamt föreslå,

att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning om att direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må utgå till skoldistriktet med två tredjedelar af alla kostnader för alla de inom skoldistriktet befintliga folkskolor, småskolor och mindre folkskolor, hvilka enligt 1, 2, 3 och 5 §§ i Kungl. Maj:ts förnyade nådiga stadga angående folkskoleundervisningen i riket blifvit af hela skoldistriktet upprättade, som ock fortsättnings- och slöjds-kolor, där sådana af hela skoldistriktet blifvit upprättade, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag hvartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 23 januari 1908.

Eric Jonsson.
